

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยวิเคราะห์หน้าที่ของความเป็นมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาท หน้าที่ของความเป็นมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาท และวิเคราะห์หน้าที่ของความเป็นมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาท ผลการศึกษาพบว่า

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ความเป็นมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า มนุษย์เกิดขึ้นจากธาตุทั้ง ๖ และมีความสำคัญต่อธรรมชาติเป็นอย่างมาก เพราะช่วยสร้างสรรค์ให้โลกมีความเจริญและขณะเดียวกันก็เป็นตัวทำลายธรรมชาติ แต่ทุกชีวิตก็จะมีหลักประกันความมั่นคงของมนุษย์หรือความปลอดภัยของมนุษย์ คือ การได้รับหลักประกัน ด้านสิทธิ เสรีภาพ ความปลอดภัย มีมนุษยธรรม การพัฒนามนุษย์ในการสนองตอบ ต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ในการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีสิทธิเท่าเทียมกันในการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา สติสัมปชัญญะ ขรവാสนธรรม และอิทธิบาท ๔ และอริยทรัพย์ ๗ เป็นต้น เพื่อส่งเสริมให้เกิดการขัดเกลาตนเองตามเหตุผล หรือเป็นการบังคับความคิดและพฤติกรรมของตนเองในกลุ่มเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงในสังคมมนุษย์เพื่อความปลอดภัยของมนุษย์ตามหลักพุทธปรัชญา ซึ่งประกอบด้วยหลักการปฏิบัติเพื่อเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และมั่นคงต่อชีวิตมนุษย์ เพื่อสร้างความมั่นคงชีวิตตนให้สูงขึ้นในระดับอริยะชน ดังนั้นแนวคิดการดำเนินชีวิตของมนุษย์ตามทฤษฎีดังกล่าวส่งผลให้มนุษย์เกิดการกระทำดีหรือไม่ดี ส่งผลให้เกิดการกระทำ (กรรม) แต่การกระทำของมนุษย์ก็กระทำตามแบบแผนและกฎเกณฑ์ตามโลกแห่งธรรมชาติและคำสอนที่ปรากฏในพุทธปรัชญาเถรวาท

๕.๑.๒ หน้าที่ของความเป็นมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า ความหมายของหน้าที่มนุษย์ คำว่า หน้าที่ หมายถึงสิ่งที่ต้องทำ หรือธุรกิจอย่างใดอย่างหนึ่งที่จำเป็นต้องทำ เหมือนชวานาก็มีหน้าที่ต้องทำนา พ่อค้าก็มีหน้าที่ต้องค้าขาย ครูมีหน้าที่ต้องสอนหนังสือ เป็นต้น หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หน้าที่ของคน หมายถึง มนุษย์ต้องรู้จักหน้าที่ ทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุดเต็มศักยภาพ ตามความรู้ ความสามารถ โดยไม่มุ่งผลตอบแทนเกินไป และต้องมีความกตัญญูทดแทน ซึ่งเป็นเครื่องหมายของคนดีที่โลกต้องการ เพราะหน้าที่ต้องกระทำ ได้แก่ ศาสนา ชาติ

พระมหากษัตริย์ บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ ญาติพี่น้อง มิตรสหาย และบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ความสำคัญของหน้าที่มนุษย์ หน้าที่ความสำคัญของมนุษย์ทั้งหลายเหล่านี้จึงชื่อว่า เป็นสิ่งจำเป็นที่สุดที่ทุก ๆ คนจะต้องศึกษาให้เข้าใจดี และพร้อมอยู่เสมอที่จะปฏิบัติได้ ในเมื่อคนได้รับหน้าที่นั้น ๆ เพราะว่าหน้าที่นี้ก็คือตัวธรรมะนั้นเอง ผู้ใดปฏิบัติหน้าที่ของคนถูกต้อง ผู้นั้นได้ชื่อว่าปฏิบัติธรรมะ ผู้ใดปฏิบัติธรรมะ ผู้นั้นชื่อว่าบูชาสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า และเมื่อทุกคนได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนถูกต้องครบบริบูรณ์ ตนเองย่อมได้ลาภ ยศ สรรเสริญและความสุขตามสมควรแก่การปฏิบัติ อย่างแน่นอน และสังคมตลอดจนประเทศชาติก็ย่อมได้รับความร่มเย็นเป็นสันติสุขโดยทั่วกันอย่างถาวร ลักษณะหน้าที่ของมนุษย์ ความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ เป็นการค้นหาหลักเกณฑ์เพื่อตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่า การกระทำอย่างไรถือว่าถูกต้อง ไม่ถูกต้อง ดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควรอย่างไร การทำหน้าที่ของคนได้ดียังไรก็ย่อมขึ้นอยู่กับความประพฤติทางกาย และวาจา ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทถือว่าลักษณะและหน้าที่ของมนุษย์สมบูรณ์แบบหรือมนุษย์ที่ทรงคุณค่าได้ ๒ ประเด็น คือ (๑) เป็นไปเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ และ (๒) เป็นไปเพื่อความอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งมนุษย์จะต้องไม่ลืมหน้าที่ในการรักษาศีล “ศีล หมายถึง การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย เป็นการรักษากฎตามระเบียบวินัย หรือข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว เดิมเรียกว่าสิกขาบท ๕ เป็นข้อปฏิบัติในการฝึกตนเพื่อสร้างหลักความมั่นคงให้แก่ชีวิต และสุดท้ายหน้าที่ของมนุษย์ต่อคำสอนที่สามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตได้

๕.๑.๓ วิเคราะห์หน้าที่ความเป็นมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า การที่ พระพุทธองค์ทรงกำหนดหน้าที่ให้แต่ละบุคคลในทิส ๖ ต้องปฏิบัติ ย่อมเป็นการฝึกปลูกฝังลักษณะนิสัยของคนดีไปพร้อมๆ กับการฝึกความอดทนต่ออำนาจกิเลส คือนับตั้งแต่บิดามารดาฝึกให้บุตรธิดาทำสิ่งดีๆ ตั้งแต่ยังเล็ก ซึ่งให้รู้ว่าการทำอะไรบางอย่างเป็นเรื่องชั่วแล้วก็ต้องไม่ทำ เมื่อไปโรงเรียน ครูก็สอนให้ทำดีๆ เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ พระภิกษุก็ยังเน้นย้ำให้ทำดีในระดับสูงขึ้นต่อไปอีก ครั้นเมื่อประพฤติปฏิบัติหน้าที่ของคนดี ตามที่ทรงกำหนดไว้ให้แต่ละทิสจนคุ้นแล้ว คนเราย่อมมี หิริคือความละอายบาป และ โอตตัปปะ คือความกลัวบาป ต่อการที่จะประพฤตินสิ่งที่ไม่ดีงาม ไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสม ไม่สมควร หรือสิ่งที่เป็นบาปบุคคลต่างๆ ที่เราต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ ด้วยคุณทิสที่อยู่รอบตัว ๖ ทิส มีดังนี้ ๑) ปุรัตถิมทิส ทิสเบื้องหน้า ได้แก่ บิดา มารดา ๒) ทักขณทิสทิสเบื้องขวา ได้แก่ ครูอาจารย์ ๓) ปัจฉิมทิส ทิสเบื้องหลัง ได้แก่ สามเณร ๔) อุตตรทิส ทิสเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหาย ๕) อุปริมทิส ทิสเบื้องบน ได้แก่ พระสงฆ์ สมณพราหมณ์ ๖) เภฏฐิมทิส ทิสเบื้องล่าง ได้แก่ ลูกจ้างกับนายจ้าง

จากความสัมพันธ์กันทางสังคม คุณทิสที่อยู่รายรอบตัวทั้ง ๖ ทิสดังกล่าว บิดา มารดาผู้เปรียบเสมือนทิสเบื้องหน้าของบุตรธิดาเป็นบุคคลสำคัญของบุตรธิดา บิดามารดาผู้ซึ่งทำอุปการะแก่บุตรธิดาก่อนด้วยความเมตตากรุณา ด้วยจิตใจที่ปรารถนาจะให้บุตรธิดามีความสุข หรือ

ที่กำลังมีความทุกข์ก็ต้องการช่วยเหลือให้รอดพ้นจากความทุกข์โดยมิได้คำนึงถึงสิ่งตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น บิдамารดาให้การเลี้ยงดูบุตรธิดาของตน โดยไม่หวังผลตอบแทนบิдамารดาจึงเป็นบุพการีคนแรกของบุตรธิดา พระพุทธเจ้าเปรียบบิдамารดาไว้ว่า เป็นบุพเทพ (เทพองค์แรก) บุพพจารย์ (อาจารย์คนแรก) และอาหุเนยบุคคล (บุคคลที่ควรแก่การนอบน้อม) ของบุตรธิดา นอกจากจะให้ความเคารพท่านแล้ว บุตรธิดาพึงบำรุงมารดาบิดา ผู้เป็นทิศเบื้องหน้า ดังนี้ ๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เราจักเลี้ยงท่านตอบ ๒) ช่วยทำกิจของท่าน ๓) ดำรงวงศ์สกุล ๔) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท ๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่านบุตรธิดาที่สำนึกในพระคุณของบิдамารดาและรู้จักตอบแทนคุณบิдамารดาถือว่าเป็นคนดี เป็นคนมีศักดิ์ศรี เป็นผู้ได้รับการยกย่องสรรเสริญในสังคมทั่วไป เพราะคนที่รู้จักบุญคุณทวดบิดา รู้จักตอบแทนคุณ เป็นผู้ที่มีคุณธรรมสำคัญ คุณธรรมข้อที่ทำให้คนในสังคมอยู่กันมาด้วยความสงบสุขร่มเย็น มีความรักสามัคคี ต่างถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ที่สำคัญยังเป็นการประกาศศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ด้วย นอกจากนี้พุทธปรัชญาเถรวาทได้ทรงแสดงวิธีการหรือหลักการเพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้นด้วยหลักของทฤษฎีธัมมิกกัตตะประโยชน์ ๔ ประการคือ (๑) ให้มีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน และ (๒) เมื่อได้ทรัพย์สมบัติมาแล้วก็มีหลักในการรักษาทรัพย์ไว้โดยแบ่งออกเป็น ๔ ส่วน คือ (๑) เพื่อบริโภคใช้สอยในครอบครัว (๒) เก็บออมเอาไว้ (๓) คบหาสมาคมกับคนดี แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ และ (๔) รู้จักใช้สอยทรัพย์ไม่ให้ฟุ้งเฟ้อจนเกินไปไม่ฟุ้งเฟ้อจนเกินไป เมื่อทำได้เช่นนี้แล้วบุคคลก็จะได้รับความสุขจากการมีทรัพย์ และสามารถใช้จ่ายทรัพย์จากการที่ไม่ต้องเป็นหนี้ ชีวิตก็มีความสุขและเกิดความมั่นคงในด้านร่างกายและจิตใจในที่สุด

นอกจากนี้การทำหน้าที่ความเป็นมนุษย์ตามหลักทศ ๖ แล้ว แต่การทำหน้าที่ตามหลักทศ ๖ ให้สมบูรณ์จะต้องอาศัยองค์ประกอบอื่นๆ ด้วย ซึ่งในพุทธปรัชญาสรุปได้ดังนี้ (๑) การทำหน้าที่ด้านการดำเนินชีวิตของมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์จะมีส่วนประกอบที่สำคัญที่สุด ๒ ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เป็นรูปธรรม คือ ร่างกาย และนามธรรม คือจิตใจแล้วยังมีลักษณะพิเศษที่ทำให้มนุษย์ต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่น คือ มีปัญญาและคุณธรรม มนุษย์มิใช่ผลผลิตผลของวัตถุล้วนๆ และก็มีใช่เป็นผลงานจากการสร้างสรรค์ของเทพเจ้าไม่ แต่ขึ้นอยู่กับหน้าที่ การทำหน้าที่ของตนเองในฐานะที่เกิดขึ้นมาเป็นมนุษย์ ควรรักษาคุณค่าและหน้าที่ของมนุษย์ให้ดี (๒) การทำหน้าที่ต่อครอบครัว กล่าวคือ จะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดและที่สำคัญไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อผู้อื่นด้วย และต้องมีความรับผิดชอบ (๓) ด้านการประกอบอาชีพ การเว้นจากมิจฉาชีพทุกชนิดประกอบแต่การงานที่สุจริต ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม ก็จะส่งผลทำให้ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่น เพราะการเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง โดยอยู่บนพื้นฐานการดำเนินชีวิตด้วยการประพฤติชอบ หรือการเลี้ยงชีพชอบเรียกว่าสุจริต ๓ ได้แก่ การเลี้ยงชีพชอบทางกาย

การเลี้ยงชีพชอบทางวาจา การเลี้ยงชีพชอบทางใจ จึงเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติตามหลักทศ ๖ ได้
 ในส่วน การทำหน้าที่ด้านทรัพย์สิน จะต้องรู้จักเก็บ รู้จักใช้จ่าย กล่าวคือ พุทธปรัชญาเถรวาทจัด
 ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์อยู่ที่การมีทรัพย์ หรือเงินทอง เพื่อให้การทำหน้าที่ตามหลักทศ ๖
 สมบูรณ์

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

(๑) ควรมีการศึกษาบทบาทหน้าที่ของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาทและควรมีการ
 ส่งเสริมให้บุคคลต่างๆ ได้ทำหน้าที่ของตนเองบนขอบเขตและความรับผิดชอบที่มีต่อตนเองและ
 ผู้อื่น

(๒) ควรมีการศึกษาหน้าที่ของมนุษย์ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทว่ามีแนวคิด
 อย่างไร และจะสามารถที่จะปรับมาใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างไร รวมถึงการนำเอาหลักคำสอนที่
 ปรากฏในพุทธปรัชญาเถรวาทนี้มาใช้ในการดำเนินชีวิต ครอบครั้ว การประกอบอาชีพ และใน
 ด้านทรัพย์สิน

(๓) ควรมีการส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหน้าที่ของมนุษย์ว่าควรปฏิบัติตนอย่างไร
 เพื่อให้การทำหน้าที่ของมนุษย์นั้นมีความสมบูรณ์

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

(๑) ควรศึกษาหน้าที่ของมนุษย์ในหลักพุทธปรัชญาทั่วไปแล้วนำมาเปรียบเทียบกับ
 ปรัชญาอื่นๆ

(๒) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบหลักประกันความมั่นคงของมนุษย์ทางกายกับจิตใน
 พุทธปรัชญาเถรวาท

(๓) ควรมีการศึกษากำหนดหน้าที่ของมนุษย์ในพุทธจริยศาสตร์และปรัชญาอื่นๆ